

LBRIS

We know
Ioan POPOIU

ROMÂNIA 1848-1947

Afirmarea unei națiuni

CUPRINS

PREFAȚĂ	5
CAPITOLUL I	
REVOLUȚIA NAȚIONALĂ DE LA 1848	11
Principatele Române în prima jumătate a secolului al XIX-lea.....	11
Revoluția lui Tudor Vladimirescu din 1821	14
Lupta pentru unitate națională.....	18
Izbučnirea revoluției române.....	29
NOTE	49
CAPITOLUL II	
UNIREA PRINCIPATELOR ROMÂNE	57
Războiul Crimeii	59
Congresul de la Paris (1856)	63
Mișcarea națională pentru Unirea Principatelor (1856-1857)	68
Adunările ad-hoc (1857)	85
Convenția de la Paris (1858)	98
Replica naționalistă: dubla alegere.....	102
NOTE	113
CAPITOLUL III	
NAȘTEREA ROMÂNIEI (1859-1866)	122
Recunoașterea dublei alegeri.....	122
Desăvârșirea unirii	129
Marile reforme	145
Abdicarea	168
NOTE	176
CAPITOLUL IV	
LUPTA PENTRU INDEPENDENȚĂ NAȚIONALĂ (1866-1877)	183
11 februarie 1866 - O „revoluție națională”	183
10 mai 1866 - Un prinț străin	191
Constituția din 1866	203
Viața politică (1866-1876)	208
România și Criza Orientală (1875-1878)	226
10 Mai 1877- Proclamarea independenței României	234
Războiul de neatârnamare (1877-1878)	242
Plevna.....	245
San Stefano.....	249
Congresul de la Berlin.....	253
NOTE	254

CAPITOLUL V	
ROMÂNIA ÎNTRE ANII 1878-1914.....	264
Viața politică după 1878	264
Politica externă (1878-1914).....	295
România și Tripla Alianță	297
Războaiele balcanice	302
NOTE	305
CAPITOLUL VI	
ROMÂNII DIN PROVINCILE ISTORICE	
ÎNSTRĂINATE (1848-1914).....	314
Transilvania.....	314
Bucovina	334
Basarabia	343
NOTE	354
CAPITOLUL VII	
RĂZBOIUL PENTRU ÎNTREGIREA	
NEAMULUI ROMÂNESC (1916-1919).....	359
Anii neutralității (1914-1916)	359
România în război	376
NOTE	422
CAPITOLUL VIII	
UNIREA BASARABIEI CU ROMÂNIA	431
NOTE	455
CAPITOLUL IX	
UNIREA BUCOVINEI CU ROMÂNIA	458
NOTE	479
CAPITOLUL X	
UNIREA TRANSILVANIEI CU ROMÂNIA.....	483
NOTE.....	523
CAPITOLUL XI	
ROMÂNIA ÎN PERIOADA INTERBELICĂ (1918-1940).....	528
Recunoașterea internațională a Marii Uniri.....	528
Conferința de pace de la Paris (1919-1920)	538
România interbelică.....	538
NOTE	554

România în al doilea război mondial (1939-1945).....558

Sfârșitul României Mari559

Situția politică a României în toamna anului 1940.....561

Regimul Antonescu (ianuarie 1941-august 1944).....564

Politica externă. Relațiile româno-germane (1940-1944)565

România în anii 1944-1947576

NOTE589

CAPITOLUL I

REVOLUȚIA NAȚIONALĂ DE LA 1848

Principatele Române în prima jumătate a secolului al XIX-lea

La sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de-al XIX-lea, odată cu cristalizarea conștiinței naționale, se poate vorbi de închegarea națiunii române, în spațiul etnic și cultural al vechii Dacii. În aceeași vreme, a fost declanșată lupta de emancipare națională, avându-și originile în conflictul dintre domnia fanariotă și boierimea pământeană.

Războiul ruso-turc (1768-1774) a scos la suprafață, încă o dată, tendințele antifanariote și antiotomane din societatea românească. În luptele dintre ruși și turci, românii au luat parte ca voluntari de partea forțelor ruse, contribuția lor fiind apreciată de generalul Rumianțev. În acest efort de emancipare națională, accentul s-a deplasat de la acțiunea militară la cea politică, prin prezența în Rusia a două delegații românești, una din Țara Românească și alta din Moldova. Nicolae Iorga aprecia că „*muntenii se găesc pentru prima dată alături de moldoveni în aceeași acțiune politică*”. Există un curent rusofil puternic printre boierii români, care s-a prelungit până la mijlocul secolului al XIX-lea, iar exponenții acestui curent ar fi dorit ca Principatele să fie controlate de Rusia, prin instituirea unui protectorat. Însă planul rus de anexare a Principatelor a fost abandonat, datorită opoziției Austriei și intervenției Prusiei. După cucerirea Crimeii de către armata rusă s-a încheiat un armistițiu, în urma căruia au avut loc negocieri de pace la Focșani. La tratative au fost admiși și delegați ai Principatelor care au prezentat doleanțele lor.¹

La aceste tratative de pace, din anul 1772, boierii munteni și moldoveni s-au adresat delegaților puterilor creștine prin memorii identice. Ei cereau, la 24 iulie/4 august, ca la încheierea păcii, puterile europene să recunoască unirea și independența țărilor române, sub un domn pământean și sub garanția colectivă a puterilor europene, Austria, Rusia și Prusia. În același an, boierii români au înaintat delegaților străini de la Focșani, textele acelor „capitulații” sau „tractate”, acte de închinare încheiate de domnii români în Evul Mediu, plâsmuirii politice moderne cu caracter național. Aceste documente, care au fost acceptate de puterile europene și nu au fost contestate de Poartă, au constituit argumentul juridic al revendicării autonomiei complete a Principatelor și al articolului XVI din tratatul de la 1774, ca și al hațișerifului acordat Principatelor, în decembrie 1774.

Însă aceste demersuri diplomatice și speranțele nutrite de clasa politică românească au fost spulberate de încheierea Tratatului de pace de la Kuciuc-Kainargi (10/21 iulie 1774). Noul tratat, încheiat la sfârșitul războiului ruso-turc din anii 1768-1774, urma să aducă schimbări importante în raporturile dintre țările române și Imperiul Otoman. Articolul XVI din Tratat conferea ambasadorilor Rusiei la Constantinopol drept de reprezentare în numele Țărilor Române, atunci când împrejurările o cereau, iar guvernul otoman se obliga să fie receptiv la aceste intervenții. Exerțându-și aceste prerogative, diplomații Rusiei au contribuit la fundamentarea unui nou statut legal al Țărilor Române, iar Poarta a fost obligată să definească mai precis legăturile dintre ea și acestea și, astfel, să recunoască principiul autonomiei, ignorat mai ales după 1711.

La scurt timp după încheierea tratatului de la Kuciuc-Kainargi, ca răspuns la cerințele Rusiei, sultanul a emis hațișerif-uri către domnii Moldovei și Țării Românești, prin care impunea limite serioase suzeranității politice și privilegiilor otomane. Aceste acte oficiale otomane recunoșteau, în principiu, autonomia Principatelor și limitau puterea dregătorilor otomani de a se amesteca în treburile interne ale Țărilor Române, interziceau detronarea domnilor fără motive temeinice, interziceau turcilor să dețină proprietăți în Principate și cereau restituirea pământurilor luate de la mănăstirile creștine din apropierea raialelor. Majoritatea prevederilor tratatului vor fi însă ignorate de guvernul otoman, care a continuat amestecul în treburile interne ale Principatelor și exploatarea lor economică. Astfel, nici tratatele ruso-otomane, nici hațișerif-urile emise ulterior nu au adus modificări în subordonarea politică a Țărilor Române față de Poartă și în micșorarea obligațiilor economice ale acestora. În același timp, și-au făcut apariția noi forțe prevestitoare ale schimbării, în rândurile boierilor din Țara Românească și Moldova au apărut grupări care acționau pentru o reformă politică a Principatelor, în timp ce marile puteri europene au început să vorbească despre problema românească în cadrul Chestiunii Orientale.²

În această etapă a luptei de emancipare națională (1774-1821), programul politic va fi orientat prioritar spre obiective interne, forma de guvernământ, împărțirea puterii, structura politică. Boierii moldoveni s-au plâns generalului Rumianțev, pentru faptul că Rusia i-a abandonat turcilor, pentru ca apoi să se convingă că jocul de interese al marilor puteri creștine poate afecta grav situația Principatelor. Astfel, în anul 1775, Austria a ocupat partea de nord a Moldovei (Bucovina), regiune importantă pentru ea, prin anexarea Galiției, în 1772, de la Polonia. După 1774, dezvoltarea politică și economică a Principatelor a fost tot mai mult asociată cu interesul crescând al puterilor europene, mai ales al Rusiei și Austriei, în sud-estul Europei. În același timp, activitatea politică revendicativă națională din Principate a luat amploare și a continuat prin alte memorii, alcătuite de opoziția boierimii liberale, la care s-au asociat și mișcări conspirative împotriva domnilor fanarioți. În anul 1778, în Moldova, boierii conduși de M. Bogdan și Ioan Cuza, sprijiniți și de masonii care tocmai își făcuseră apariția la Iași, au conspirat împotriva domnitorului Moruzi.

Memoriile acestea constituiau o reacție la evenimentele din cadrul Problemei Orientale, și încurajau astfel opoziția internă politică față de regimul fanariot. În timpul războiului ruso-austro-turc (1787-1792), Divanul Țării Românești a prezentat Austriei și Rusiei un memoriu, în mai 1790, prin care se solicita desființarea raialelor turcești Turnu, Giurgiu, și Brăila, stabilirea hotarului pe linia Dunării, înlăturarea domnilor

fanarioți și înlocuirea lor cu domni pământeni, neutralitatea și neatârnrarea politică sub garanția Rusiei și Austriei. Memoriul acesta a fost înaintat delegațiilor la Congresul de pace de la Siștov, din 1791. În memoriu se exprima cu fermitate voința „națiunii” de a-și dobândi statutul de autonomie în raport cu Poarta, sub protecția Rusiei și Austriei, neutralitatea țării, armată proprie, alegerea domnului de către toate stările sociale.³

Revoluția franceză (1789-1799) a dus la intensificarea mișcării de eliberare națională în Principate. Experiența regimurilor revoluționare din Franța, urmată de guvernarea lui Napoleon, i-a determinat pe boierii din Țara Românească și Moldova să-și îndrepte atenția spre Franța și Napoleon, dar speranțele lor au fost înșelate. Napoleon vedea în Principatele Române doar „teritorii de compensație”: în anul 1808, la Erfurt, în cadrul întâlnirii cu țarul Alexandru I, el a consimțit la anexarea Țării Românești și Moldovei de către Rusia. Între 1802-1821, asistăm la un aflux de memorii adresate Austriei și Rusiei, Franței (lui Napoleon), prin care autorii lor, boierii români, cereau protecție și ajutor din partea puterilor Europei și schițau proiecte de reorganizare a structurii politice din Principate.

Aceste demersuri nu au putut schimba statutul internațional al Principatelor, care au rămas sub dominația otomană. În 1802, la cererea Rusiei, Imperiul Otoman a emis un hattișerif prin care se fixa cuantumul haraciului și durata domniei la 7 ani, iar numirea domnilor se făcea prin consultarea Rusiei. Nerespectarea acestui act de către Poartă va duce la izbucnirea unui nou război ruso-turc (1806-1812) și la ocuparea militară a Principatelor de către Rusia. În cursul negocierilor, Rusia a încercat să impună anexarea Principatelor, dar apropiatul conflict cu Franța a silit-o să se limiteze la anexarea Basarabiei, prin Tratatul de pace de la București, din mai 1812. După această dată, se înmulțesc memoriile boierimii și proiectele de reforme, adresate mai ales Rusiei, pentru eliminarea abuzurilor fanariote, precum cele semnate de Iordache Rosetti Rosnovanu din Moldova (1818) și Barbu Văcărescu din Țara Românească (1819) sau petiția întregului popor din Țara Românească către țarul Alexandru I, din aceeași perioadă.⁴

Constituirea Eteriei (1814), societate secretă grecească cu sediul la Odessa, a impulsionat lupta pentru înlăturarea stăpânirii otomane în sud-estul Europei. În Eterie erau primiți mai ales grecii, însă în perioada aceasta emanciparea grecilor era concepută prin eliberarea tuturor popoarelor creștine din sud-estul Europei (greci, români, sârbi, bulgari, albanezi), cu ajutorul Rusiei ortodoxe. O revoltă generală antiotomană a tuturor acestor popoare sau, cel puțin, a grecilor (cei mai înaintați pe plan economic, politic și cultural) și a românilor din Principate, care beneficiau de autonomie, trebuia să ofere Rusiei pretextul intervenției armatei sale, ca delegat al Sf. Alianțe în sud-estul Europei. Sprijinind aceste planuri, țarul Alexandru, secondat de contele Kapodistrias, ministru său de externe, vedea un mijloc de a rezolva, în sfârșit, Problema Orientală în avantajul Rusiei.

Eteria a găsit numeroși simpatizanți în rândurile boierimii române din Principate. În sprijinul așteptat al Rusiei pentru revolta generală planificată, ei vedeau nu numai certitudinea succesului, dar și garanția că regimul politic nobiliar (boieresc), preconizat în memoriile lor, va fi înfăptuit în Principate după eliberarea de sub stăpânirea otomană. În memoriile sau proiectele de reformă, de la începutul secolului al XIX-lea, se vorbește despre diverse forme de guvernământ, de la monarhia constituțională până la republică. În Moldova, boierul D. Sturdza elaborează planul unei republici

„aristo-democraticești”, în anul 1802, apoi, tot în acest Principat, Șt. Crișan-Körössi concepea înființarea unui stat românesc, modern și independent, în anul 1807, iar în Țara Românească, opt mari boieri elaborează planul înființării unei „societăți” pentru buna conducere a statului. În concluzie, mișcarea de idei din Principatele Române, la începutul secolului al XIX-lea, vădește tot mai insistent preocuparea de a găsi o soluție politică favorabilă emancipării Moldovei și Țării Românești de sub dominația otomană, anacronică, prin curmarea regimului politic revolut fanariot.⁵

Revoluția lui Tudor Vladimirescu din 1821

Mișcarea din Principate din 1821 se înscrie în aceeași luptă a popoarelor din sud-estul Europei, care viza emanciparea de sub dominația turco-fanariotă, cuprinzând o componentă națională și una socială. În primul document al mișcării (revoluției), Proclamația de la Padeș, din ianuarie 1821, era invocat dreptul de „rezistență la opresiune”, în spiritul epocii de după 1789, și se lansa o chemare la acțiune pentru schimbarea stării de lucruri din țară: „veniți unde...se află Adunarea cea orânduită pentru binele și folosul a toată țara”. „Adunarea norodului”, cum o intitulase Tudor, avea o dimensiune politică și una militară, înfățișându-se ca o armată revoluționară, dar cu obiective largi, naționale, reprezentative pentru întreaga societate. În martie 1821, ajuns lângă București cu „Adunarea cea mare”, el se adresa locuitorilor orașului cu această chemare: „norodul Țării Românești s-a ridicat pentru dreptățile folositoare la toată obștea”. La 20 martie, Vladimirescu a lansat o nouă Proclamație, în care enunța încă o dată motivele ridicării „Adunării norodului”: pierderea libertăților țării și nedreptățile regimului turco-fanariot. Proclamația vorbea despre toți cei care se consideră „părți ale unui neam” și adresa un apel la unire, pentru „câștigarea și nașterea a doua a dreptăților noastre”.⁶

Rămas singur, fără sprijinul Rusiei (care dezavuase mișcarea) și confruntat cu neîncrederea și anarhia eteriștilor, care aveau propriile lor țeluri, Tudor a urmărit să ajungă la o înțelegere internă. Prin „Cartea de adevărire” (Legământul), din 23 martie/ 4 aprilie 1821, semnat de trei ierarhi și 54 de boieri, aceștia arătau că „pornirea slugerului Tudor Vladimirescu nu este rea și vătămătoare patriei, ci folositoare și izbăvitoare și norodului spre ușurință”. Legământul era pecetluit de jurământul său față de stăpânirea legiuită (boierească) a țării, el angajându-se că, de va fi nevoie, „voi fi gata a mă război împotriva vrăjmașului, ce se va arăta împotriva dreptăților țării”. Înțelegerea (acordul) era adusă la cunoștința țării printr-o nouă Proclamație, la 23 martie.

În ceea ce privește programul mișcării, acesta conținea unele idei mai vechi, aflate în memoriile și proiectele de reformă anterioare, și idei proprii ale lui Tudor, care urmărea să polarizeze în jurul „Adunării norodului” toate „părțile unui neam”, inclusiv marea boierime, în cuprinsul unui program național. Mișcarea din 1821 era îndreptată împotriva unui întreg sistem social-politic, juridic și fiscal, urmărind o schimbare radicală (revoluționară) a stării de lucruri existente. Putem reconstitui în parte programul revoluției din 1821 pe baza textului intitulat „Cererile norodului” (variante dezvoltată în 48 de articole s-a pierdut). Astfel, în privința administrației, se cerea restabilirea domniilor pământene, dregătoriile (funcțiile) politice și bisericești „să nu se mai orânduiască prin dare de bani”, atribuirea acestora să aibă în vedere nu originea (titlul), ci meritul (idee modernă), rangurile boierești să nu mai fie acordate pe bani,

ci după slujba (munca) depusă, în justiție, se cerea reducerea taxelor judiciare și abrogarea legiurii lui Caragea, în plan fiscal, se preconiza scutirea de dări pe trei ani, eliminarea unor dări grele și interzicerea sporirii altora, suprimarea havaetului (taxei) tuturor vitelor și mărfurilor, desființarea vămilor interne, pentru favorizarea comerțului, se preconiza apoi organizarea unei armate pământene de 6000 de oameni, scutită de dări și plătită, în sfârșit, era prevăzută înlăturarea elementelor străine (grecești) din sânul bisericii, ierarhii să fie pământeni, folosirea fondurilor clerului în interesul țării, iar din veniturile bisericesti să fie subvenționată școala și oastea.⁷

Programul conținea pe lângă obiective interne și deziderate externe, Tudor a urmărit emanciparea patriei, enunțul său, „patria să chieamă norodul, iar nu tagma jefuitorilor”, este unul explicit modern, fiind proclamată astfel suveranitatea poporului, preluată din principiile revoluției franceze. El a înțeles necesitatea cooperării cu popoarele creștine sud-dunărene, îmbunătățirea statului extern al țării și îndemna divanul de la București să coopereze cu cel de la Iași, pentru ca „fiind la un gând și într-un glas cu Moldova, să putem câștiga deopotrivă dreptățile acestor Prințipaturi”.

La 10/22 aprilie 1821, de Paști, Vladimirescu lansa ultima sa proclamație, care cuprindea punctele principale din „Cererile norodului”, el a încercat în vremea „domniei” sale (martie-mai), atât cât i-au îngăduit împrejurările, să aplice unele măsuri, să amelioreze situația țăranilor și a robilor țigani. Însă, din nefericire, cum scria K. Hitchins, Tudor nu a reușit să-și atingă niciunul din obiectivele sale, iar sfârșitul mișcării era previzibil. Nereușind să ajungă la o înțelegere cu turcii, care îi tratau pe panduri drept „rebeli” (apostați), în relații tot mai încordate cu Ipsilanti și eteriștii, care îl suspectau de trădare, Vladimirescu nu a reușit să realizeze înțelegerea internă dorită, pentru realizarea obiectivelor naționale ale mișcării. Raporturile cu „stăpânira vremelnicească” a țării, cu boierii, erau tot mai dificile, ei au încercat să se strămute (să fugă) la Târgoviște, pentru a nu împărtăși soarta sa, încrederea dintre cele două părți a dispărut. De teamă că boierii ar putea încerca să fugă din nou, la mijlocul lui aprilie, Tudor a poruncit ca aceștia să fie arestați și închiși în casele de la Belvedere ale logofătului Dinicu Golescu. Printre cei închiși se aflau mitropolitul Dionisie Lupu și unii boieri mari, ca vistiernicul Al. Filipescu, vornicul I. Nenciulescu și vornicul Iord. Slătineanu.⁸

La mijlocul lui mai, după ce turcii au trecut Dunărea, înțelegând că totul este pierdut, Tudor a părăsit Bucureștiul, la cererea consulilor străini, după ce a evacuat mănăstirile din oraș și a pus în libertate boierii închiși, care au plecat la Brașov. Rămase cu totul singur, în fruntea a câteva mii de oameni, aflat între turcii care înaintau din sud și eteriștii din nordul țării, el a încercat să se retragă în Oltenia, dar în apropiere de Pitești a fost capturat de eteriști și dus la Târgoviște, unde Ipsilanti a decis uciderea lui Tudor, pentru trădarea cauzei Eteriei.⁹

După moartea conducătorului mișcării, turcii au înfrânt rapid trupele de panduri și eteriști, iar cele două țări au intrat sub ocupație militară otomană. Orice autoritate legală dispăruse în Principate, iar ruina și anarhia întreceau orice măsură. Ocupația s-a prelungit încă un an, apoi, în urma intervenției puterilor europene (Protocolul de la Berlin, din 2/14 martie 1822), Poarta s-a angajat să evacueze cele două țări. În aceeași vreme, Turcia a convocat la Constantinopol, câte o delegație de boieri din Țara Românească și Moldova, pentru numirea unor noi domni și restabilirea administrației civile. Înainte de aceasta, boierii își formulară cerințele politice naționale în arzuri și

memorii adresate celor trei puteri vecine, în care cereau încetarea regimului fanariot și restabilirea domnilor pământeni, desființarea raialelor și a monopolului otoman, libertatea comerțului. Poarta a admis și chiar a susținut restabilirea domnilor pământeni și excluderea grecilor din funcțiile civile și bisericești. Această măsură a dus la schimbarea modului de administrare a celor două Principate, iar la 1/13 iulie 1822, Poarta a numit noi domni, Grigore Ghica în Muntenia și Ioniță Sturdza în Moldova. Cei doi domni și-au ocupat tronurile, în octombrie 1822, după retragerea ultimelor trupe otomane. Aceste cerințe naționale legitime au fost reafirmate și extinse prin semnarea Convenției de la Akkerman, între Rusia și Turcia, la 25 septembrie/7 octombrie 1826, urmată de hatiserif-ul din aprilie 1827, care preciza drepturile Principatelor.¹⁰

În aprilie 1828, izbucnea războiul ruso-turc (1828-1829), cele două țări erau ocupate de ruși, fiind introdusă o administrație militară provizorie condusă de contele Pahlen (aprilie 1828-februarie 1829), iar din 1829 până în 1834, de generalul Kiselev, ca președinte al divanului Moldovei și Țării Românești.

Tratatul de la Adrianopol (2/14 septembrie 1829), încheiat după războiul ruso-turc, stabilea granița între cele două imperii, libertatea navigației pe Dunăre și a trecerii prin Strâmtoarea a vaselor comerciale, plata unei despăgubiri către Rusia de 1,5 milioane galbeni. În ceea ce privește Principatele Române, acestora le erau garantate privilegiile, recunoscute anterior, libertatea comerțului și administrația națională (românească). Un act separat anexat Tratatului prevedea restituirea raialelor din stânga (nordul) Dunării, fixa granița pe thalwegul Dunării, domni aleși pe viață, libertatea navigației pe Dunăre, recunoașterea autonomiei țărilor române. Poarta se obliga să confirme regulamentele administrative ce urmau să fie elaborate, iar până la achitarea despăgubirii de război, Principatele rămâneau sub ocupație rusă, care se va prelungi până în 1834. Aceste prevederi erau expresia programului național al românilor, formulat în memoriile și proiectele anterioare.¹¹

Regulamentele organice, elaborate acum, urmăreau să dea viață programului de transformare a structurilor interne, în raport cu spiritul veacului, de modernizare a societății românești. Pe de altă parte, progresul era admis doar în limite compatibile cu interesele boierimii și cu obiectivele politice ale Rusiei, devenită oficial putere protectoare. Totuși, Regulamentele Organice, în esența conținutului lor, au reprezentat un pas înainte pe calea libertății și a intereselor naționale. Era reliefată existența unei națiuni române și se sublinia că „nedespărțita unire” reprezintă o „necesitate mântuitoare”. Erau înlăturate instituții și practici feudale vetuste și a fost introdus un aparat de stat modern și un climat favorabil noului. Regulamentele Organice au legiferat principiul modern al separării puterilor în stat, puterea legislativă - exercitată de o adunare obștească, puterea executivă aparținea domnului și unui guvern (sfat administrativ extraordinar), puterea judecătorească era aplicată cu ajutorul tribunalelor, prin care se recunoștea autoritatea lucrului judecat. Sub aspect administrativ au fost înființate departamentele, serviciile publice specializate, un sistem stabil de funcționare.

Deși s-au menținut privilegiile - scutirea de impozite a boierimii, răspunderea solidară în încasarea dărilor, un regim coercitiv pentru stabilitatea masei țărănimii („robia clăcii”) - totuși, modernizarea parțială a sistemului financiar, fixarea capitației (impozitul pe cap de locuitor), desființarea numeroaselor categorii fiscale, introducerea bugetului, au reprezentat noutăți în aparatul de stat al Principatelor. S-au adăugat acestora desființarea vămilor interne, libertatea comerțului, exploatarea bogățiilor

naturale, întreținerea căilor de comunicație, organizarea transporturilor, înființarea armatei proprii, instituirea formelor culturii naționale moderne, măsuri care au dus la progresul societății, la schimbarea structurilor economice și sociale, la mutații ale mentalităților, la promovarea ideilor noi și a spiritului național.¹²

Regulamentul Organic a intrat în vigoare, în iulie 1831, în Țara Românească, și în ianuarie 1832, în Moldova. Prin Convenția de la Petersburg, din ianuarie 1834, Poarta a recunoscut formal Regulamentul Organic. În mod excepțional, s-a hotărât ca domni să fie numiți, nu aleși, iar în aprilie 1834, armata rusă a părăsit Principatele. În același timp, la 11/23 aprilie, după ce a încredințat conducerea provizorie lui Mirkovici, consulul rus din Iași, generalul Kiselev părăsea și el Principatele, cu reputația de om integru, care acționase pentru modernizarea lor.

Epoca domniilor regulamentare a început printr-o încălcare flagrantă: cei doi domni ai Principatelor au fost numiți, nu aleși, cum cereau prevederile acestuia. Numiți în aprilie 1834, domni și-au ocupat tronurile în iunie, în urma călătoriei la Constantinopol, unde au primit învestitura de la Poartă. Domniile regulamentare - Al. Ghica (1834-1842) și Gh. Bibescu (1842-1848), în Muntenia, și Mihail Sturdza (1834-1849), în Moldova-au fost înstitute în urma îndelungatei ocupații militare ruse, care a afectat resursele Principatelor, provocând un dezechilibru economic și financiar. Au avut loc tensiuni, mișcări sociale, generate de noile reglementări agrare, în Moldova mai ales, rezistența țăranilor a luat forme violente, precum la Săbăoani, fiind înăbușită cu tunurile de către armata de ocupație, ceea ce a dus la o masivă pribegie în Basarabia. S-au adăugat apoi protestele și opoziția unor boieri împotriva prevederilor Regulamentului. Cei doi domni aveau misiunea de a continua măsurile adoptate de generalul Kiselev în administrație și legislație. Dezvoltarea anterioară sincopată trebuia înlocuită cu una organică, impusă de modernizarea Principatelor.¹³

Aplicarea Regulamentului Organic a însemnat, după aprecierea lui A.D. Xenopol, „prima transformare a societății românești din starea haotică a vieții orientale, către acea orânduită a Apusului civilizator” și a introdus, pentru prima dată la români, „ideea statului în concepția ei modernă, ca viață a unui tot întocmit pe norme obștești, adică pe legi”. Dezvoltarea și organizarea societății, progresele înregistrate au făcut din perioada regulamentară (1831-1848) una dintre etapele cele mai importante ale istoriei moderne a românilor. Pentru a înțelege cauzele care, prin acumulare, au pregătit revoluția de la 1848, trebuie să subliniem că Regulamentul Organic, în ciuda progreselor societății românești, ca expresie a intereselor sociale și politice ale boierimii și a influenței politice a puterii protectoare (Rusia), nu a schimbat baza societății existente.

Regulamentele aveau drept obiectiv acomodarea societății românești la noile condiții istorice, însă prin dispozițiile lor esențiale cuprindeau o gravă și ireconciliabilă contradicție. Pe de o parte, înlăturarea sistemului politic vechi (feudal) și a practicilor sale, introducerea unui sistem nou, modern, de organizare compatibil cu exigențele noi istorice. Pe de altă parte, menținea și chiar accentua instituțiile vechi în ramurile principale ale economiei românești, agricultura, și conserva arbitrariul și privilegiul, în sistemul de guvernare politică. Pe plan social, această gravă contradicție se va manifesta în lupta deschisă a acelor clase și categorii, interesate să deschidă drum liber dezvoltării societății, împotriva stăvililor artificiale ridicate de regulamente, expresie a intereselor exclusive ale boierimii. Societatea românească, în evoluția sa organică, avea nevoie de prefaceri de substanță, de înlăturarea deplină a vechilor stări de lucruri,

iar revoluția de la 1848 a reprezentat un deznodământ firesc al evoluției istorice românești.¹⁴

Lupta pentru unitate națională

Ideea și deșteptarea națională la români au îmbrăcat forme analoge popoarelor europene, al căror destin istoric s-a desfășurat fărâmițat, între hotare nefirești și sub dominației străine. În această luptă de trezire națională, trecutul istoric devenea forța morală care stimula mândria românilor: autoritatea trecutului era invocată în revendicările prezentului, era cultivat izvorul istoric, mărturia cronicilor, documentul revelator. Mișcarea națională a românilor s-a manifestat la început în Transilvania: la sfârșitul secolului al XVIII-lea, în 1791, autorii memoriului *Supplex Libellus Valachorum* au invocat originea romană, vechimea locuirii, superioritatea demografică, ca argumente pentru valorificarea drepturilor lor naționale. Mai târziu, în secolul al XIX-lea, după 1821, aspirația de unitate politică într-un singur stat național s-a manifestat la fel de imperativ ca și preocuparea de regenerare democratică și socială.¹⁵

În acești ani, ideea unirii românilor s-a impus ca problemă fundamentală, răspunzând unor imperative (necesități) obiective ale societății românești în evoluția sa istorică. Nu este întâmplător că tocmai în această perioadă se vorbește despre o patrie independentă pentru toți membrii risipiți ai națiunii române. Acțiunea de deșteptare națională s-a concretizat în apariția unor publicații, specifice perioadei, precum „Dacia literară”, „Propășirea”, „Arhiva românească”, „Magazin istoric pentru Dacia”, sau societăți culturale, ca „Asociația literară”, care dădeau glas în paginile lor aspirațiilor epocii. Sub aspect politic, planurile de unitate națională elaborate de fruntașii moldo-munteni erau susținute și de românii de peste munți, planuri ce aveau să atingă, în timpul mișcării pașoptiste, intensități și proporții de masă. Aceste eforturi de afirmare ale mișcării naționale a românilor aveau loc în contextul extern complex al dominației celor trei imperii absolutiste.¹⁶

Ion Ghica consemna că, în 1835, la Paris, studenții (puțini) munteni și moldoveni „descopereau” că sunt români, în înțelesul politic al redeşeptării naționale. În aceeași vreme, în 1836, T. Cipariu și G. Barițiu călătoreau în orașele din Principate, unde aveau contacte cu fruntașii vieții politice și culturale din cele două țări. Conștiința națională ajunsese la stadiul de a materializa nevoia de emancipare politică și socială, de desființare a granițelor politice impuse de stăpânirile străine. În anii 1834-1835, este menționată conspirația emigrantului polon Adolf David, care acționa pentru o patrie comună a românilor, în condițiile în care, în acei ani, se afirma cu putere „teza daco-romană, al cărei rezultat practic era planul de a uni pe românii dintr-o parte și de alta a Carpaților”, conform istoricului maghiar Kovacs Endre.¹⁷

Din aceste întâlniri și contacte mutuale s-a înfiripat acțiunea pentru unitatea politică națională, condusă de Ion Câmpineanu. Împrejurările care au favorizat nașterea proiectului de trecere de la idee la conlucrarea practică, pentru înfăptuirea statului unit românesc, s-au materializat într-o serie de acțiuni concrete din acești ani. În această mișcare națională amplă, până acum, în istoriografia noastră, accentul cădea pe generația „bătrânilor”, în frunte cu Ion Câmpineanu (cf. Iorga și Panaitescu). Dar C. Bodea arăta că rolul de promotor al ideii „dacice” și de colaborare politică dintre cele trei țări române, în 1837-1839, revenea grupului studenților moldo-munteni de la

Paris, adică generației de tineri care o vor promova și în 1848. Acest grup de tineri, din 1837-1838, includea pe I. Ghica, frații Golescu, D-tru Brătianu, N. Crețulescu, I. Voinescu II, Cezar Bolliac, V. Alecsandri, C. Negruzzi, C-tin Rolla, Al. I. Cuza, Scarlat Vârnăv, la care s-au atașat și mai tinerii M. Kogălniceanu, N. Bălcescu și toți tinerii pașoptiști. Ei vedeau în boierul strălucit Câmpineanu pe fruntașul „partidei naționale”, din anii 1835-1840, pe liberalul convins, omul de acțiune și „incoruptibilul”, gata să se sacrifice pentru țară. Tinerii l-au ajutat pe acesta și au cooperat cu generația „bătrânilor”, în 1837-1838, lăsându-i acesteia conducerea mișcării naționale.¹⁸

Conform unei note nedatate, întocmită la Paris, de „un român”, M. Czajkowski, uzând de relațiile sale amicale cu studenții români, a prezentat principelui Adam Czartoryski un plan de acțiune polono-român. După aprecierile acestuia, cele două Principate puteau aduce un mare serviciu emigrației revoluționare polone, oferindu-i locuri sigure pentru depozitarea de arme și favorizarea comunicării cu conaționalii. Principele a acceptat și trei români (frații Radu și Alexandru C. Golescu și N. Crețulescu) urmau să plece în țară, în octombrie 1837, pentru a oferi conducerea mișcării naționale „omului influent din țară”, adică lui Ion Câmpineanu. Dar cei trei emisari ai cauzei românești au ajuns în țară și în „capitala viitoarei Dacii mari” (București) numai în iulie 1838. Într-o scrisoare de răspuns, din august 1838, colonelul Câmpineanu se referea la eventualitatea mergerii sale la Paris, pe la sfârșitul lui octombrie același an.¹⁹

Însă, în octombrie 1838, principele Czartoryski trimite în țară pe emisarul său special, Woronicz, spre a stabili legătura cu partida națională munteană și cu fruntași din alte provincii românești. Pe parcursul celor două luni de ședere aici, în raportul adresat lui Czartoryski, în decembrie 1838, emisarul polon remarca următoarele: „Ideea reunirii tuturor românilor sub un singur sceptru ocupă toate mințile. Această idee este puternic întreținută de valahii (românii) din Transilvania, care vin aici (în Muntenia)...”. Aceste impresii confirmă informațiile culese, în 1834, de către diplomatul francez Bois le Comte despre Principate. Felix Colson, fost consul francez la București și susținător al planurilor lui Câmpineanu, nota: „Valahii din Transilvania sunt români și trăiesc cu speranța de a se uni cu frații lor din Moldo-Valahia. Ideea unei uniri se popularizează din ce în ce mai mult”.²⁰

Tendența de emancipare națională și de înlăturare a dominației străine merge acum până la alcătuirea de proiecte temerare, precum „Declarația de principii a partidei naționale”, din noiembrie 1838, și Proiectul de Constituție elaborat atunci. Titlul original al Declarației este „Act de unire și independență”, conținutul și concepția care au stat la baza ei sunt cunoscute din versiunea franceză (aflată în arhiva de la Cracovia) și din versiunea paralelă (română și franceză), la care se adaugă actul adițional „Osebitul act de numire a suveranului românilor”, încheiat la 5 noiembrie 1838. Membrii partidei naționale muntene enunțau ca puncte fundamentale ale programului politic: denunțarea legăturilor de vasalitate cu Poarta, elaborarea unui corp nou de legi politice, publice și civile, menite a călăuzi „un popor român slobod și independent”, alegerea unui domn ereditar, a cărui primă datorie, ca suveran al românilor, era a dobândi independența și a încheia alianțe prielnice țării. Acest domn al tuturor românilor trebuia să fie colonelul Ion Câmpineanu. Declarația de principii urma să servească, la momentul oportun, și drept memoriu adresat „puterilor europene aliate Turciei”.²¹

La 3/15 aprilie 1839, N. Crețulescu relatează fraților Radu și Al. C. Golescu, la București, că tinerii moldo-munteni de la Paris așteptau cu nerăbdare sosirea lui Ion Câmpineanu: „Noi suntem gata întotdeauna a îndeplini numai dorințele noastre pentru binele patriei. S-ar părea că totul este hotărât...că ne aflăm în ajunul unei acțiuni, pentru moment așteptăm cu cea mai mare nerăbdare pe Câmpineanu nostru”. În tot timpul cât a stat la Paris (el sosea aici, în mai 1839, după lungi tratative purtate la Iași de către Felix Colson cu domnul Moldovei) și la Londra, Câmpineanu a acționat după sugestiile sau cu sprijinul permanent al tinerilor studenți, precum Ion Ghica, A.G. Golescu, D. Brătianu și N. Crețulescu. În ceea ce privește coordonarea viitoarelor acțiuni românești, Câmpineanu comunica lui Woronicz, la întrebarea acestuia dacă în cazul unei insurecții în Polonia, el ar declanșa o acțiune similară între români, că se arată sigur de Muntenia și credea că putea antrena la luptă și Moldova (cf. raportul către Czartoryski din 10 decembrie 1838). El mai arăta că Transilvania i se părea sigură, din momentul în care Galiția se va ridica la luptă. Câmpineanu specifică faptul că intenția sa era să se întoarcă prin această țară, în drum spre Galiția. El își va alege, după revenirea de la Londra în țară, drept drum de întoarcere Transilvania, și astfel înțelegem de ce Câmpineanu (la sugestia lui Woronicz) avea să intre în legături cu baronul Wesselenyi. Mai mult, ulterior, în aprilie 1848, baronul vorbea despre „speranța pe care și-o puneau Muntenia și Moldova în Ardeal, în legătură cu un proiect copt de mult care va fi pus în aplicare, probabil nu peste mult, o dată cu înființarea unui regat valah independent”.²²

Însă drumul de întoarcere al lui Câmpineanu, prin Viena, în Transilvania, era urmărit de autoritățile imperiale, care au decis să-l aresteze la Lugoj, punându-se astfel capăt acestui „episod proeminent” (C. Bodea) din lupta pentru unitatea națională. Colonelul era vizat însă și de guvernul otoman: ulterior, ajuns în țară, el a fost închis la mânăstirea Mărgineni din ordinul lui Al. Ghica, fiind apoi eliberat.

Tinerii susținători ai lui Câmpineanu au decis să constituie o formă legală de antrenare a tuturor românilor în mișcarea de regenerare națională. Astfel se constituia, la Paris, la 20 august 1839, prima societate culturală ce depășea limitele unei singure provincii, „Societatea pentru învățătura poporului român”. Latura politică, nemărturisită, a noii societăți poate fi dedusă din faptul că unul din exemplarele procesului-verbal de constituire „s-a dat domnului Câmpineanu”, pentru ca el să-l facă cunoscut la București, la întoarcerea în țară. El părăsise Societatea Filarmonică, dar rămăsese conducătorul societății secrete, inițiate de doctorul Tavernier, în care fusese antrenată și o parte a tinerilor munteni, C. Bolliac, Gr. Alexandrescu, I. Voinescu II, D. Crețulescu.²³

În ceea ce privește planurile societății, Ion Ghica menționează faptul că venirea lui Câmpineanu la Paris, în vara lui 1839, apropiase și mai mult pe studenții munteni și moldoveni. La reuniunile avute, ei se arătau hotărâți să lupte uniți pentru apărarea autonomiei celor două țări și, pentru împlinirea planurilor lor unioniste, stabiliseră ca unii moldoveni să vină la București, iar muntenii să meargă la Iași. În societate se încadraseră de la început moldoveni ca Alecu Mavrocordat, Costache Negri, Vasile Alecsandri, Nicolae Docan. C. Negri scria din Italia lui I. Ghica, la 3/15 august 1839, că intenționează să se întoarcă în Moldova, prin Muntenia, și să se oprească la București.

Însă evenimentul fraternizării moldovenilor cu muntenii, care provoca mare satisfacție acestora, era urmărit cu atenție de autoritățile de la Viena, fiind adus și la cunoștința curții protectoare ruse. Astfel, în ianuarie 1840, vicecancelarul Nesselrode